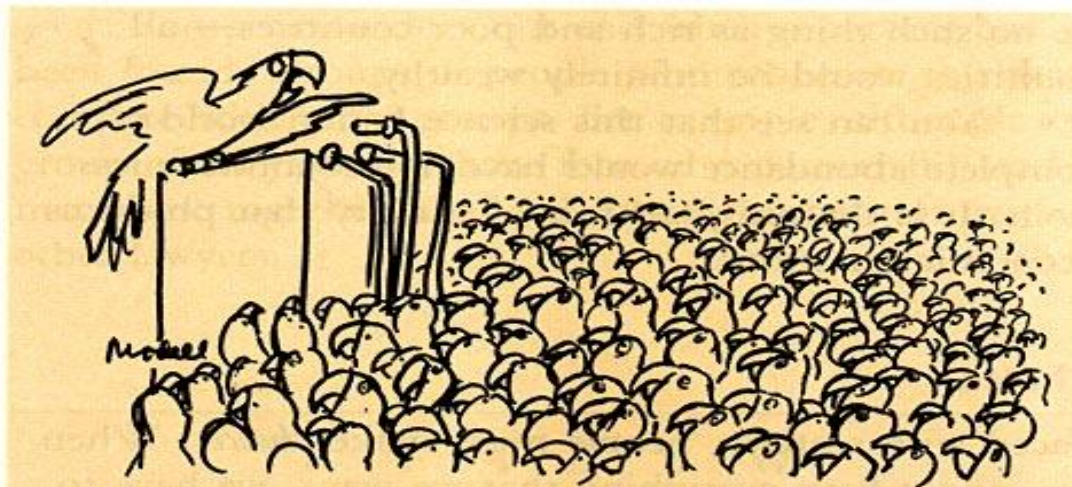

Temeljni problemi ekonomske organizacije

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku
Pravni fakultet Osijek

Zakon oskudnosti – temeljni ekonomski problem

«Ne samo da JA želim kreker – mi SVI želimo kreker!»

Oskudnost = želje uvijek nadmašuju resurse raspoložive da se one ispune

Neograničene potrebe i želje

- **Potreba** = čovjekov osjećaj da mu nešto nedostaje koji rezultira željama i nastojanjima da se ona zadovolji.
- Potrebe su dinamična kategorija:
 - Mijenjaju se kroz vrijeme i to usporedno s materijalnim i ukupnim razvojem;
 - Mijenja se njihov sadržaj, stupanj i način zadovoljavanja.
- Zadovoljavanje potreba ostvaruje se potrošnjom materijalnih dobara i usluga:
 - Postoje potrebe koje se ne ostvaruju potrošnjom: *npr. potreba za slobodom*
- Iz vrlo diferenciranih potreba pojedinaca – individualnih potreba – proizlaze **društvene potrebe**

-
- **Minimum egzistencije** = najmanja potreba materijalnih dobara nužna za uzdržavanja
 - Primjer: hrana, stan, grijanje...

 - **Životni standard** = normalna (opravdana) mjera ne samo materijalnih već i luksuznih potreba stanovništva
 - Primjer: automobil, kazalište, obrazovanje, zdravstvena skrb...
 - Osnovni uvjet ostvarenja: visina dohotka
 - Kriteriji: društveni položaj, dob, spol, obrazovanje...

A. Tri problema ekonomske organizacije

■ Što proizvoditi?

- Koju kombinaciju proizvoda i usluga proizvesti s oskudnim raspoloživim resursima?

■ Kako proizvoditi?

- Koju kombinaciju resursa koristiti u proizvodnji određenih dobara i usluga po najniže mogućem trošku?

■ Za koga proizvoditi?

- Kako se dobra i usluge mogu raspodijeliti među ljudima, odnosno tko dobiva koje proizvode i koliko njih?

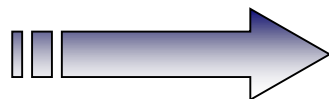
Inputi i outputi u proizvodnji

- Da bi se moglo proizvoditi moraju prethodno postojati pretpostavke proizvodnje.
- Pretpostavke proizvodnje nazivamo **inputima** ili faktorima proizvodnje.
- Inputi se koriste za proizvodnju **outputa**.

Inputi = robe i usluge koje koriste poduzeća u procesu proizvodnje.

Outputi = robe i usluge koje se koriste u daljnjoj proizvodnji ili se troše.

Inputi ili faktori proizvodnje	Definicija	Primjeri
Zemlja	prirodni sirovi materijali	ugljen, zemljište, drveće, željezo, voda, sunčeva energija
Kapital	proizvedeni strojevi i proizvodi koji se koriste u proizvodnji drugih proizvoda i usluga	zgrade, strojevi, kompjutor, knjige
Rad	fizičke i mentalne sposobnosti ljudi + tehnologija	znanstvenik, manager, poljoprivrednik + pokretna traka
Poduzetništvo	rijetka ljudska aktivnost koja podrazumijeva preuzimanje rizika, inoviranje i organiziranje proizvodnje	poduzetnici (npr. Ray Crock - McDonalds), inovatori (npr. Graham Bell - telefon)

Funkcija proizvodnje: $Y = f(Z, R, K, P)$

Outputi

- **Dobro** = materijalne stvari čije je osnovno svojstvo da zadovoljava određene ljudske potrebe.
 - Dobro dobiva svojstvo robe tek kad se do njega može doći zamjenom ili kupovinom na tržištu.
 - Dobro, koje služi za zadovoljavanje vlastitih potreba onog tko ga je proizveo, nije roba.
- **Usluga** je skup radnji pojedinca ili grupe usmjerene ka zadovoljenju nečijih potreba.

□ **Gospodarstveno dobro:**

- **Iskrpivost** označava činjenicu da jednom korišteno dobro ne ostavlja mogućnost drugom da isto dobro koristi.
- **Isključivost** označava činjenicu da svatko tko nije neko dobro platio može biti isključen iz njegova korištenja;
 - proizvodi ih privatni sektor

□ **Javno dobro**

- **Neiskrpivost** – za sve ekonomske sudionike su na raspolaganju jer se korištenjem ostavlja mogućnost da ga i drugi koriste.
- **Neisključivost** – ne možemo isključiti ekonomske sudionike da koriste neko dobro iako za njega nisu platili.
 - problem **slobodnih jahača**
 - nezainteresiranost privatnog sektora
 - proizvodi ih javni sektor

Tržišna, naredbodavna i mješovita gospodarstva

- U najranijim društvima običaj je upravljao svakim oblikom ponašanja.
- U modernim društvima ekonomsko ponašanje se određuje na temelju koordinacijskih mehanizama:

Koordinacijski mehanizam = uređenja odnosa na temelju kojih su izbori jednog čovjeka/grupe kompatibilni s izborima drugih

- Tri tipa ekonomske organizacije (sustava):
 - (1) Naredbodavno gospodarstvo
 - (2) Tržišno gospodarstvo
 - (3) Mješovito gospodarstvo

(1) Naredbodavno gospodarstvo

- Država donosi sve važnije odluke o proizvodnji i potrošnji.
- Sustav zasnovan na državnom vlasništvu, državnom poduzetništvu, centralizaciji odlučivanja, subordinaciji i planiranju.
- Sustav administrativnih cijena.
- Primjer: ex-SSSR i ex-zemlje Srednje i Istočne Europe, Sjeverna Koreja, Vijetnam...

(2) Tržišno gospodarstvo

- Sustav temeljen na privatnom vlasništvu i privatnom poduzetništvu
- Sustav u kojem pojedinci slobodno donose odluke što će proizvoditi ili kupovati
- Sustav slobodne oscilacije cijena u kojem se dobiva i gubi
- Sustav zasnovan na načelu "laissez faire"

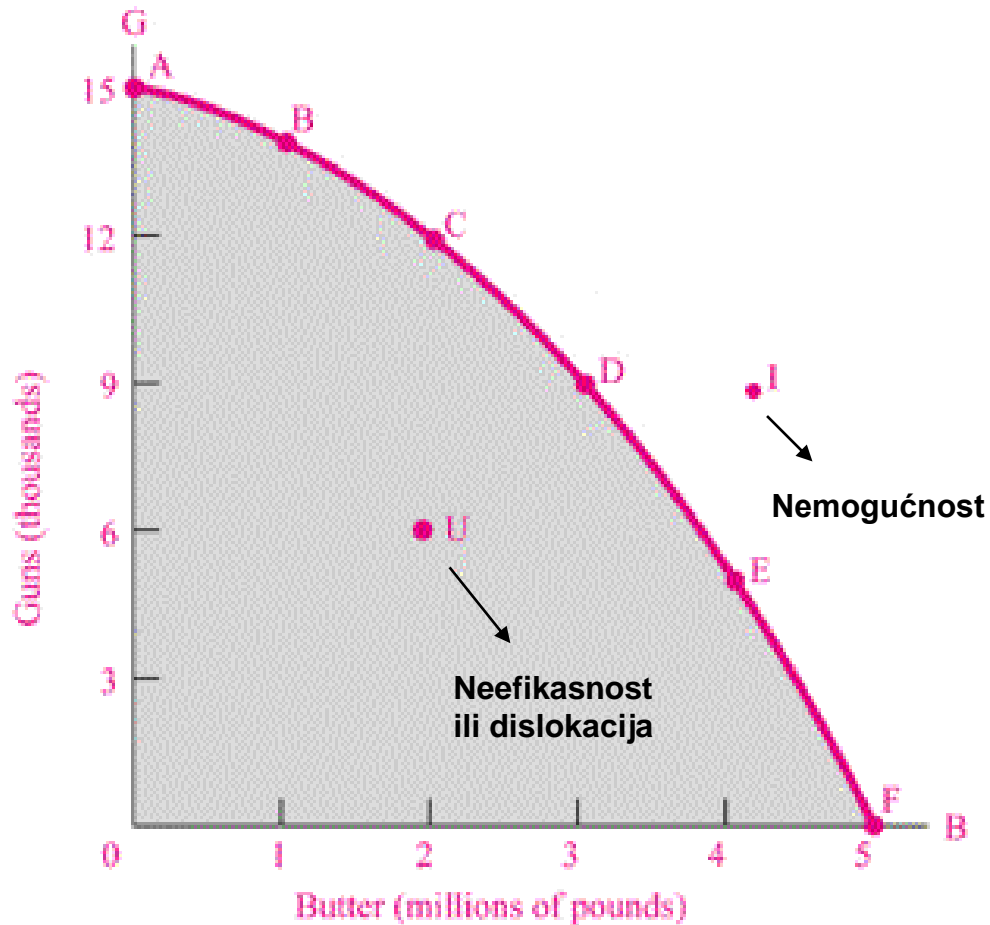
(3) Mješovito gospodarstvo

- Svaki od prethodnih gospodarskih sustava ima svoje nedostatke pa se kombiniranjem obaju sustava nastoji stvoriti optimalni sustav koji bi u sebi uključivao pozitivne elemente i jednog i drugog
- Mješoviti sustav je takav sustav u kojem djeluje tržišni mehanizam unutar institucionalnog okvira kojeg određuje država
- Mješoviti sustav privređivanja je **dominantan sustav** privređivanja danas u svijetu jer čisti modeli privređivanja bilo tržišni bilo naredbodavni ne postoje ni u jednoj zemlji.

B. Tehnološke mogućnosti društva

- **Granica proizvodnih mogućnosti** (eng. Production Possibility Frontier):
 - Budući su proizvodni faktori ograničeni društvo se suočava sa svojom granicom proizvodnih mogućnosti.
- **Granica proizvodnih mogućnosti (GPM)** predstavlja maksimalnu kombinaciju dobara koju gospodarstvo nekog društva može proizvesti s postojećim proizvodnim kapacitetima

The Production-Possibility Frontier

Efikasnost:

- Efikasnost proizvodnje nastaje kada društvo ne može povećati proizvodnju jednog dobra, a da ne smanji proizvodnju drugog;
- Efikasno gospodarstvo se nalazi na svojoj GPM.

Supstitucija:

- Kada proizvodimo više topova, supstituiramo topove za maslac;
- Supstitucija je životno pravilo u gospodarstvu pune zaposlenosti, a GPM predstavlja mogućnost izbora društva.

Nezaposleni resursi i neefikasnost:

- Kada postoje nezaposleni resursi, gospodarstvo se ne nalazi na svojoj GPM već unutar nje.
- Gospodarstvo pati od neefikasnosti ili dislokacije.

Što nam sve GPM govori?

- Prikazuje definiciju ekonomije kao **znanosti izbora** koja će se dobra proizvoditi.
- Daje strogu definiciju **ekonomske oskudnosti**, tj. ekonomska oskudnost je osnovna ekonomska činjenica da uz dano tehničko znanje i proizvodne resurse (inpute) naše gospodarstvo može proizvesti samo određene količine svakog ekonomskog dobra.
- Prikazuje **tri osnovna problema ekonomske organizacije** – što, kako i za koga proizvoditi.
- Oslikava činjenicu da uvijek bираmo između **ograničenih mogućnosti**.

Primjena GPM-a:

siromašne vs. razvijene zemlje

- GPM se može primijeniti na izbor bilo kojeg para dobara:
 - npr. što više resursa vlada koristi za proizvodnju dobara/usluga opće potrošnje (npr. prognoziranje vremena), manje će preostati za proizvodnju dobara za osobnu potrošnju (npr. kuća); što društvo odabire više potrošiti danas, manja će biti njegova proizvodnja kapitalnih dobara (npr. opreme, tvornica) da proizvede više potrošnih dobara u budućnosti (...)
- Pomicanje GPM-a pokazuje učinke **ekonomskog rasta** na proizvodne mogućnosti zemlje
 - **Ekonomski rast je povećanje ukupnog outputa gospodarstva.**
 - Do rasta dolazi zbog rasta radne snage ili kapitalnih dobara, tehnologije i proizvodnosti rada radnika.

Izbor

- Oskudnost → izbor između alternativa
- **Optimiziranje:**
 - uspoređivanje između koristi i troškova nekog izbora;
 - činiti najbolje u okviru granica mogućeg.
- **Ekonomiziranje:**
 - iskoristi na najbolji mogući način resurse koji su nam na raspolaganju u danom trenutku

Zbog oskudnosti, bilo koji izbor uključuje ***oportunitetni trošak.***

Oportunitetni trošak

- Najbolja moguća propuštena alternativa:
 - vrijednost koje ste se odrekli;
 - nije vrijednost svih izbora nego isključivo vrijednost najbolje alternative.
- Ekonomisti tvrde da su poduzeća, domaćinstva i vlada racionalni:
 - donose najbolju moguću odluku o izboru na temelju **informacija** koje posjeduju;
 - izabiru bilo koju aktivnost ako su **granične koristi > graničnih troškova**
- Tri tipa oportunitetnih troškova:
 - **novčana vrijednost** = dobro koje smo propustili
 - **trošak vremena** = vrijednost vremena koje smo utrošili za određenu aktivnost;
 - **vanjski trošak** = trošak odluke drugih ljudi

C. Trgovina, novac i kapital

- Po čemu se razlikuju napredna (industrijska) gospodarstva:
 - Uhodana mreža **trgovine** među pojedincima i zemljama koja ovisi o velikoj specijalizaciji i zamršenoj podjeli rada;
 - Pravilno upravljanje **novcem** koje predstavlja mjerilo ekonomske vrijednosti stvari;
 - Moderne industrijske tehnologije koje se zasnivaju na korištenju ogromnih količina **kapitala** (npr. precizni strojevi, velike tvornice...). Kapitalna dobra pretvaraju snagu ljudskog rada u puno efikasniji faktor proizvodnje i omogućavaju puno veću produktivnost.

Trgovina, specijalizacija i podjela rada

- Brz gospodarski rast zapadnih zemalja zahvaljujući rastućoj specijalizaciji koja je omogućila svakoj od njih da postane visoko produktivna u određenim zanimanjima i da razmjenjuje svoje proizvode za druge koje su joj potrebne
 - **Specijalizacija** – koncentriranje napora oko određenog skupa zadataka što omogućuje svakoj osobi/zemlji da što bolje iskoriste posebna znanja i resurse koje posjeduju
 - **Podjela rada** – dijeljenje proizvodnje na puno malih koraka/zadataka umjesto da svatko radi sve s prosječnom kvalitetom
 - Primjer: *tekuća vrpca za sastavljanje automobila*
- Što određuje koja će se dobra proizvoditi?
 - **Zakon komparativnih prednosti** – specijalizira se u proizvodnji i prodaji onih roba koje se mogu proizvesti uz *relativno niske troškove*
 - Sve zemlje mogu naći neke proizvode za koje im je profitabilno specijalizirati se, čak i nisko-produktivne zemlje Azije i Afrike
- Ideja dobitka od trgovine: obogaćuje sve zemlje i povećava životne standarde svima

Novac: podmazivač razmjene

- Novac omogućuje ljudima/zemljama razmjenu svojih specijaliziranih proizvoda za niz dobara koje proizvode drugi
 - Primitivna društva: robna razmjena (tzv. barter ekonomija)
 - Razvijena društva: robno-novčana razmjena
- Novac je sredstvo plaćanja ili sredstvo razmjene:
 - U tržišnom gospodarstvu novac se sastoji od novca u opticaju i depozita po viđenju kojima kućanstva i poduzeća plaćaju stvari
- Pravilno upravljanje novcem jedno je od najvažnijih zadataka vlade danas.

Kapital: vrijeme i privatno vlasništvo

- Klasični inputi ili proizvodni faktori:
 - Primarni: količina se određuje izvan gospodarstva (**zemlja** određena npr. geološkom prošlosti; **rad** određen društvenim silama)
 - Proizvedeni: trajni input koji je i sam output gospodarstva (**kapital**: sagrađena tvornica tekstila u kojoj proizvodimo odjeću)
- **Kapital i vrijeme:**
 - Zbog svojih svojstava kapital uključuje dugotrajne, indirektne i zaobilazne metode proizvodnje;
 - Paradoks kapitala: gospodarstvo je produktivnije ako se koriste indirektne metode

■ Rast iz žrtvovanja tekuće potrošnje

- Resursi posvećeni stvaranju novih kapitalnih dobara proizlaze iz štednje (suzdržavanja od tekuće potrošnje)
- Veća zaliha kapitala pomaže da gospodarstvo raste brže pomičući svoju PPF prema van
- Pitanje: ako su indirektne metode toliko produktivne, zašto sve direktne procese ne zamijenimo indirektnima?
 - Indirektni procesi donose rezultat tek nakon nekog vremena;
 - Preveliko smanjenje sadašnje potrošnje
- Puno ekonomskih aktivnosti uključuje propuštanje sadašnje potrošnje (štednja) da bi se povećao kapital. Svaki put kad investiramo - gradeći novu tvornicu ili cestu, povećavajući vrijeme ili kvalitetu školovanja, ili povećavajući količinu korisnog tehnološkog znanja - povećavamo buduću proizvodnost našeg gospodarstva.

■ Kapital i privatno vlasništvo

- Fizička kapitalna dobra ključna za svako gospodarstvo jer povećavaju produktivnost:
 - Socijalistički sustav: društveno vlasništvo
 - Kapitalistički sustav: privatno vlasništvo
- Tržišno gospodarstvo:
 - Privatno vlasništvo nad resursima: dohodak od kapitala ide pojedincima
 - Vlasnička prava: mogućnost posjedovanja, tj. korištenja, mijenjanja ...
 - Vlasnička prava ograničena: koliko vaš auto 'smije' zagađivati okoliš; kako možete graditi ...